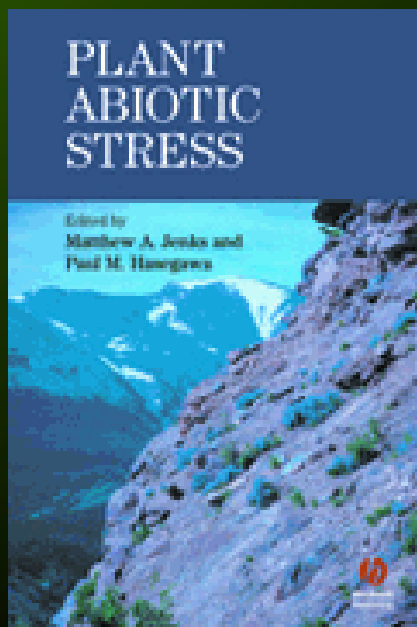

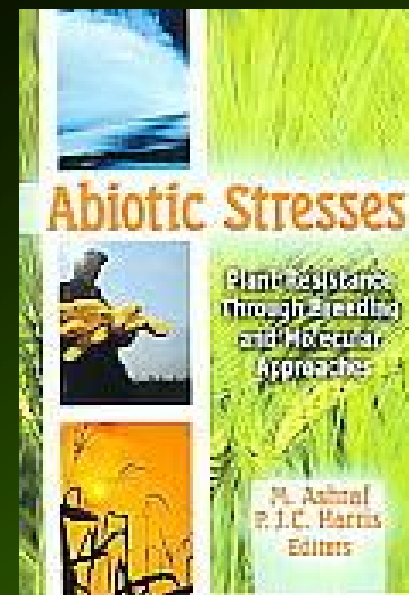
4) Reakce rostlin k abiotickému stresu

- a) Vodní deficit
- b) Zasolení a osmotické přizpůsobení a jeho role v toleranci k suchu a zasolení

Jenks M *et al.* (2005)
Plant Abiotic Stress.
Blackwell Publishing

Ashraf M *et al.* (2005)
Abiotic Stresses. The
Haworth Press Inc.

<http://www.haworthpress.com/store/product.asp?sku=5288>

<http://www.blackwellpublishing.com/book.asp?ref=1405122382>

Stresové faktory působící na rostliny:

Stres = vnější faktor, který vykonává vliv nevýhodný pro rostlinu

Biotické – vyvolané jinými organizmy

Abiotické – vznikají vlivem přemíry či deficitu fyzikálních
či chemických vlivů

- přebytek vody či sucho
- vysoká a nízká teplota
- mnoho či málo světla
- zasolení

Rychle působící (minuty): tepelný stres

**Pomalu působící (dny až měsíce) : nedostatek vody půdě,
nedostatek minerálních látek**

**Pochopení mechanismů adaptace, aklimatizace a fyziologických procesů
fungujících při stresech je důležité v zemědělství a ekologii.**

Update 2008

Muns R, Tester M (2008) Annu Rev Plant Biol 59: 651 - 681

Review o mechanismech tolerance rostlin k zasolení

Tolerance ke stresu = schopnost rostliny překonat pro ni nepříznivé podmínky

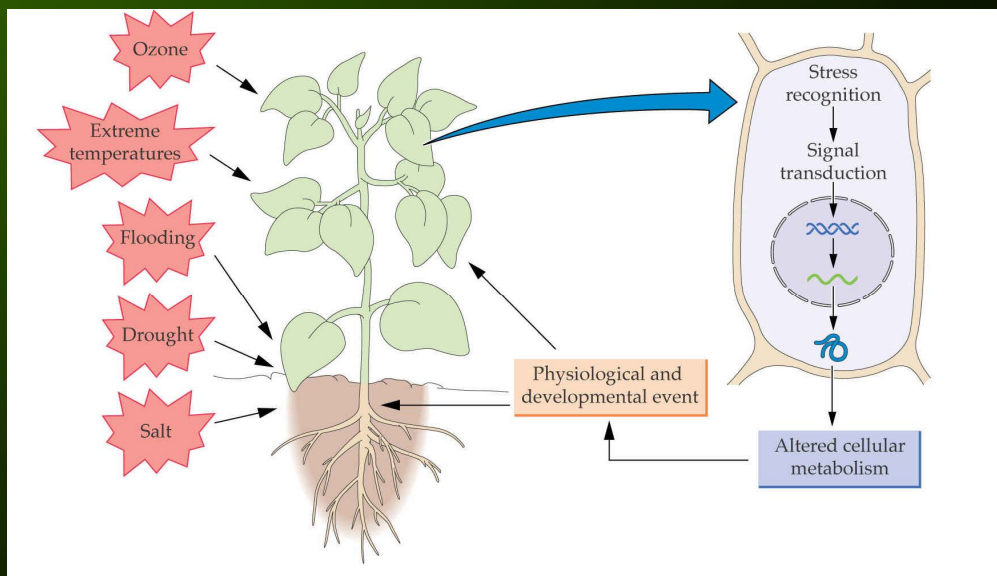
Pojmy tolerance a rezistence se často používají jako ekvivalenty – tolerance je správnější

Aklimatizace – zvýšení tolerance rostliny ke stresu jako výsledek postupného vystavení stresovým podmínkám

Adaptace – geneticky determinovaná hladina tolerance získaná během selekce v průběhu mnoha generací

Stresy → změna exprese genů a buněčného metabolismu

Změny v buněčném cyklu a buněčném dělení, změny v endomembránovém systému a vakuolizaci buněk, změny v architektuře buněčné stěny.

Změny v expresi genů zahrnují indukci signálních drah. V nich jsou zapojeny:

- hormony (ABA, JA, etylén)
- sekundární přenašeče (Ca²⁺)

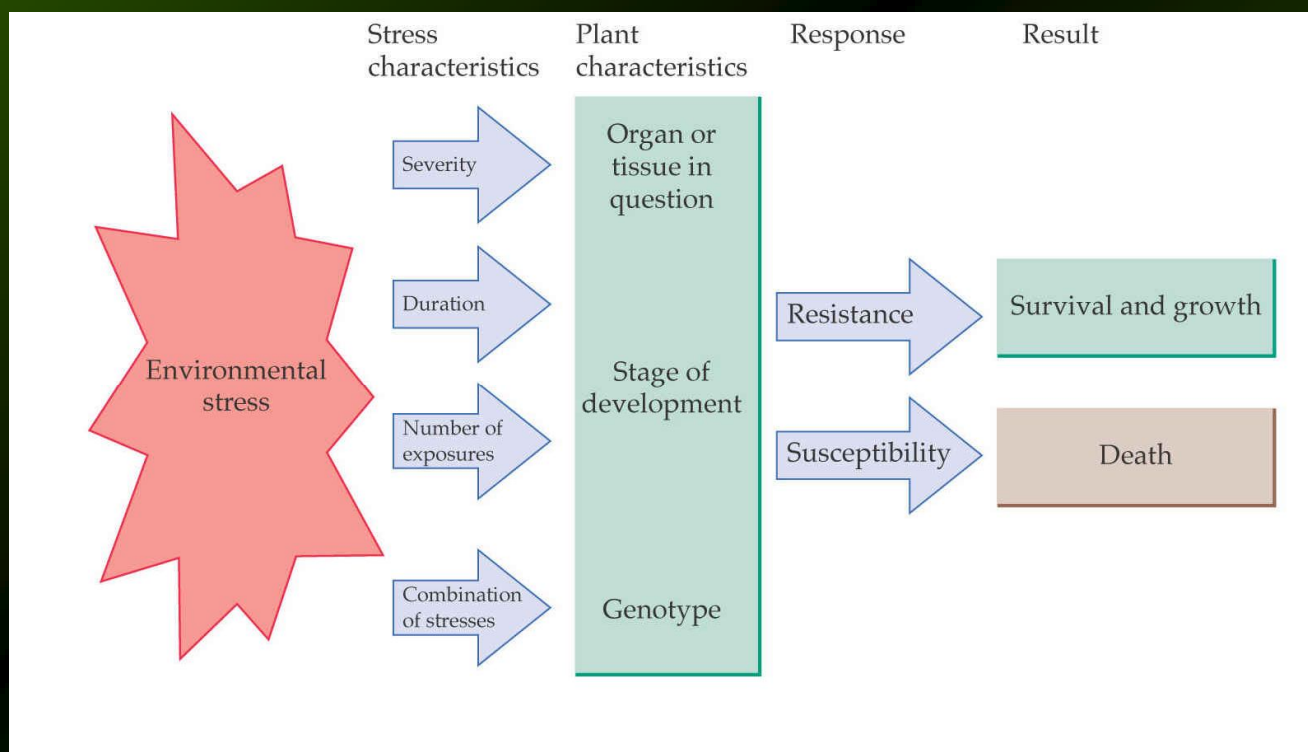
**Geny – silně exprimované
– slabě exprimované**

Protein – studium funkcí a mechanismů exprese

Centrum výzkumu – transkripční a posttranskripční regulace exprese

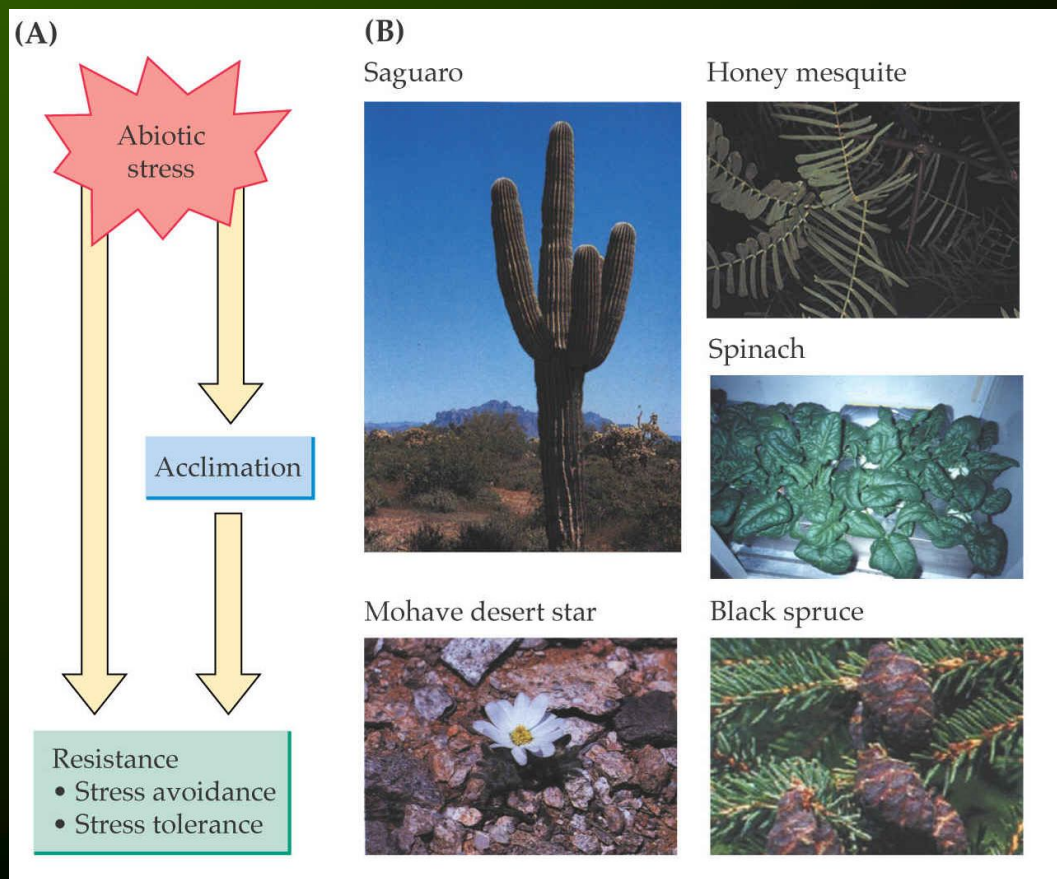
Schopnost rostlin tolerovat stres závisí na:

- intenzitě stresu
- délce působení stresu
- rychlost příchodu stresu
- orgánu rostliny

Ztráty na zemědělské produkci způsobené abiotickými stresy: 65 – 80%

Mechanizmy rezistence

Znalost mechanismů rezistance

Aplikace biotechnologických metod

- časování životního cyklu
- hluboké kořeny
- vývoj stomat, trnů

a) Vodní deficit

- nedostatek vody v prostředí
- množství vody není omezeno, ale voda je pro rostlinu nedostupná (zasolení, nízké teploty, vysoká transpirace rostliny)

Parametry popisující vodní stav rostliny:

- vodní potenciál Φ_w
- relativní obsah vody (RWC – relative water content)

Vodní potenciál – vyjadřuje úroveň s jakou je buňka, orgán, celá rostlina hydratovaná (schopnost odevzdávat vodu)

$$\Phi_w = \Phi_s + \Phi_p + \Phi_g + \Phi_m$$

$$\Phi = [f\ddot{f}]$$

Φ_s = potenciál rozpuštěné látky (osmotický potenciál, solute potential)

Je určen počtem částic rozpuštěných ve vodě.

$$\Phi_s \uparrow \Rightarrow \Phi_w \downarrow$$

Φ_p = tlakový potenciál (press potential)

Odráží fyzikální síly působící na vodu v jejím prostředí.

Pozitivní tlak (turgor) – PM tlačí na buněčnou stěnu

Negativní tlak (tenze) – PM tlačí na vodu v buňce, odchlpuje se od buněčné stěny

$$\Phi_p \uparrow \Rightarrow \Phi_w \uparrow$$

Φ_g = gravitační potenciál (gravitational potential)

Projevuje se pouze při transportu vody v rostlině na vzdálenost 5-10 m

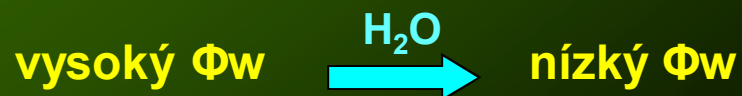
Φ_m = matriční potenciál (matric potential)

Vysvětluje jak tvrdé povrchy interagují s vodou a potlačují Φ_w . Prakticky je velice malý.

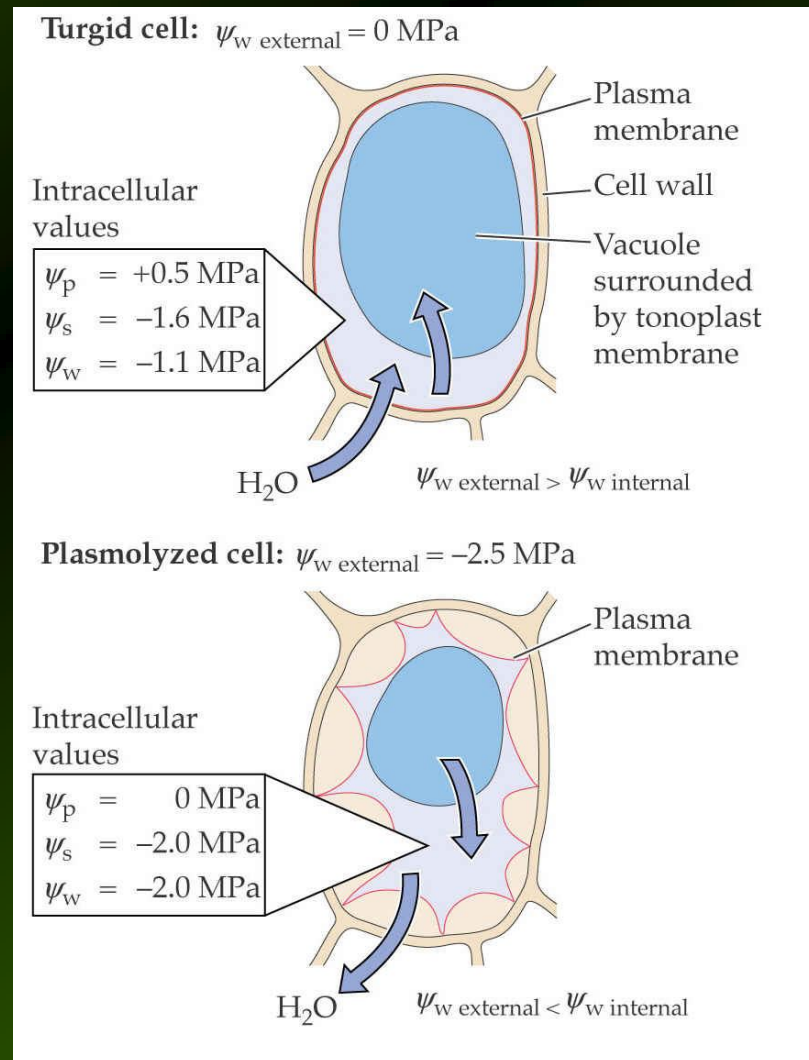
Vodní potenciál - dovoluje předpovědět pohyb vody do a z rostlinné buňky

Spontánní pohyb vody:

1. Buňka umístěna do čisté H₂O

2. Buňka umístěna do koncentrovaného roztoku soli

Fyziologické a metabolické změny detekované v rostlinách vystavených vodnímu stresu ne vždy korelují se změnami Φ_w .

Relativní obsah vody (RWC – relative water content)

Příjem vody kořeny pokrývá ztrátu vody listy => RWC = 85-95%

Kritická hladina RWC < 50% => pletivo odumírá

Obecně platí: $\Phi_w \downarrow \Rightarrow \text{RWC} \downarrow$

Vyjimky – rostliny schopné udržovat vysoké RWC i při klesajícím Φ_w

Rostliny schopné se osmoticky přizpůsobovat

b) Zasolení a osmotické přizpůsobení a jeho role v toleranci k suchu a zasolení

Zasolení (salinity stress)

Vážný problém v zemědělství – zasolení půdy drasticky snižuje výnos: pobřežní oblasti, záplavová území, nízko položená území

Fotografie použity se svolením
autorky
Ivany Fellnerové
(za tučný honorář)

Salinita se stanovuje měřením vodivosti půdy – čistá voda má velice nízkou vodivost; konduktivita se zvyšuje se zvyšující se koncentrací solí

TABLE 25.6
Properties of seawater and of good quality irrigation water

Property	Seawater	Irrigation water
Concentration of ions (mM)		
Na ⁺	457	<2.0
K ⁺	9.7	<1.0
Ca ²⁺	10	0.5–2.5
Mg ²⁺	56	0.25–1.0
Cl ⁻	536	<2.0
SO ₄ ²⁻	28	0.25–2.5
HCO ₃ ⁻	2.3	<1.5
Osmotic potential (MPa)	-2.4	-0.039
Total dissolved salts (mg L ⁻¹ or ppm)	32,000	500

Kvalita (obsah solí) záplavové vody se liší

Střední tok: 900 mg/L

Horní tok:

50 mg/L

Hoover dam

LEGEND	
	STATE BOUNDRIES
	COAST LINES
	COLORADO RIVER
	OTHER RIVERS

THE COLORADO RIVER
 BASE IMAGE OBTAINED VIA THE
 XEROX PARC MAP SERVER AT
[HTTP://PUBWEB.PARC.XEROX.COM/](http://pubweb.parc.xerox.com/)

Podle schopnosti tolerovat vyšší hladinu soli rozdělujeme rostliny na:

- halofyty (halophytes) – velice tolerantní k zasolení (~ 1% světové flóry)
- glykofyty (glycophytes; nonhalophytes) – citlivé k zasolení

Zemědělské plodiny citlivé k zasolení:

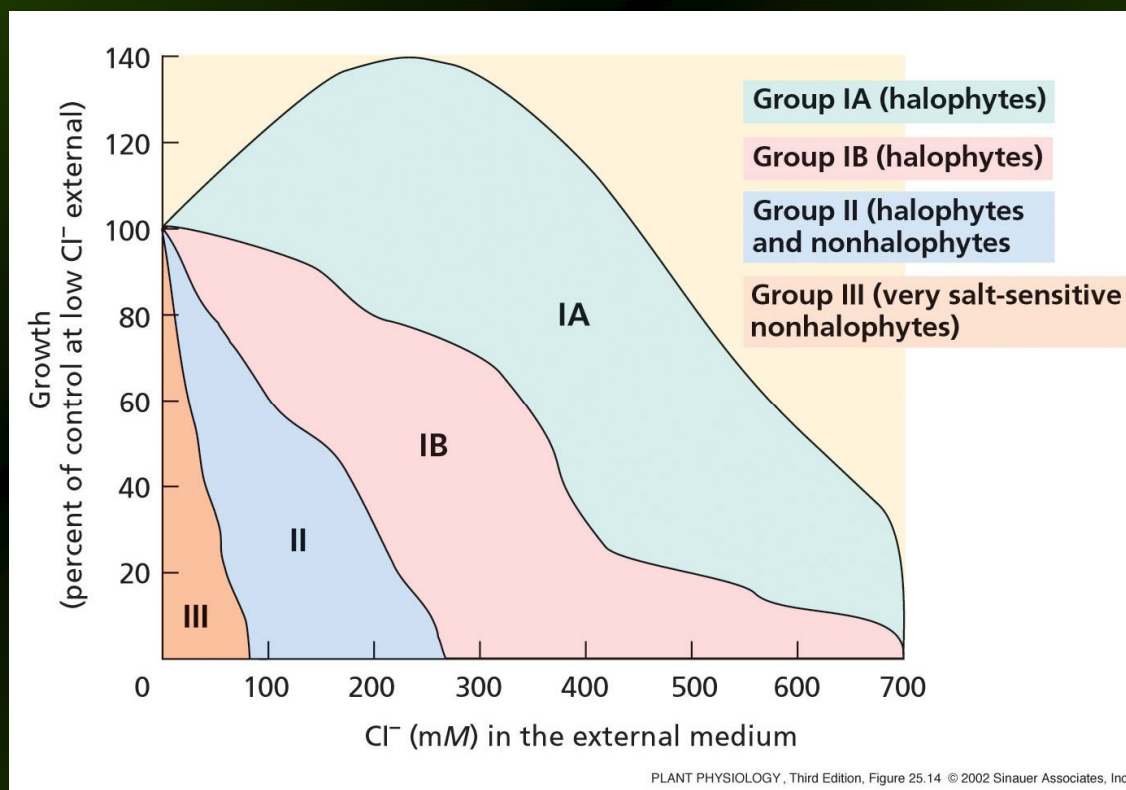
- kukuřice
- cibule
- citrusy
- salát
- fazole

Zemědělské plodiny méně citlivé k zasolení:

- bavlník
- ječmen

Zemědělské plodiny tolerantní k zasolení:

- cukrovka
- palma datlová

Update 2008

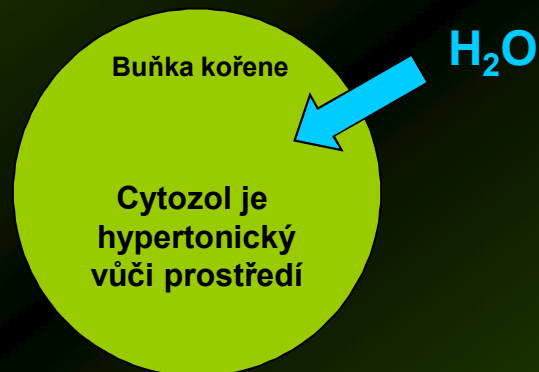
Flowers TJ, Colmer TD (2008) New Phytologist 179: 945-963

Review o halofytech a jejich toleranci k zasolení

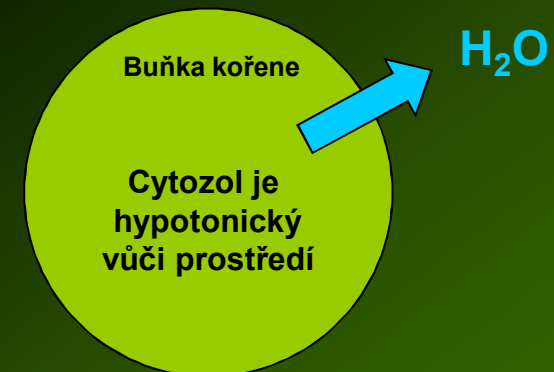
Negativní efekt zasolení na rostliny:

- nepřímý – osmotický stres: kolem kořenů se zvyšuje osmotický tlak => snižuje se schopnost kořenů brát vodu, protože prostředí kořenových buněk se stává hypotonickým vůči roztoku kolem kořene

Normální prostředí

Zasolené prostředí

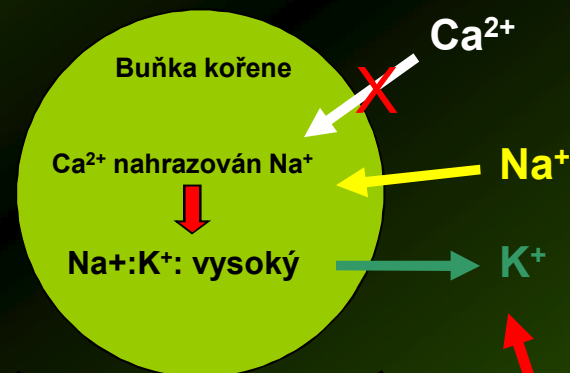
- **přímý toxický efekt iontů akumulujících se v buňce: Na^+ , Cl^- , SO_4^{2-}**

Normální prostředí

Optimální funkce enzymů

Zasolené prostředí

Inhibice syntézy proteinů

Funkce enzymů inhibována

Změna permeability membrány

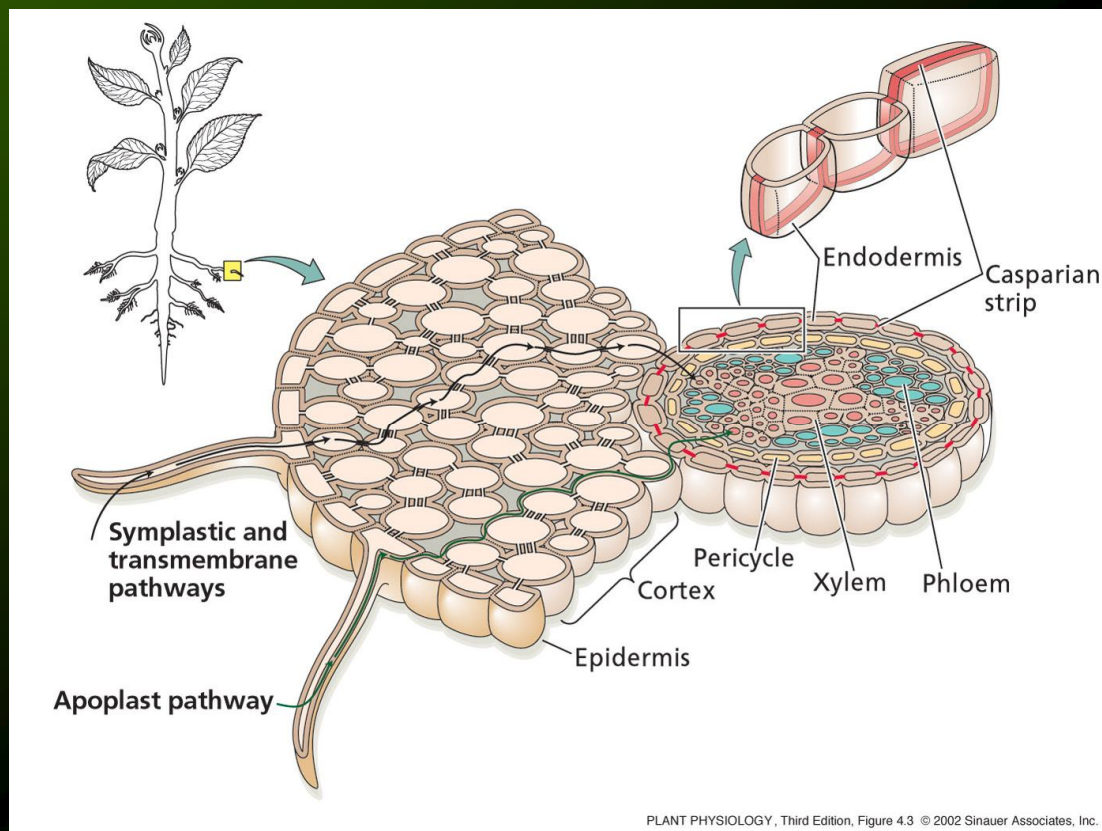
Inhibice fotosyntézy: Na^+ a Cl^- se akumulují v chloroplastech => metabolismus nebo fosforylace jsou inhibovány (e^- transport je necitlivý k solím).

Enzymy izolovány z halofytů mají stejnou citlivost k solím jako enzymy glykofytů => rezistence halofytů je důsledkem jiných mechanismů, než je rezistence metabolismu

Rostliny citlivé k zasolení se brání nadměrnému množství solí v půdě omezením transportu iontů do stonku a listů

Aby se ionty dostaly do xylému musí místo apoplastické cesty (Casparian proužky brání v pohybu iontů) použít cestu symplastickou přes membránu. Na^+ se dostávají do kořene pasivně (díky elektrochem. potenciálu) => buňky musí transportovat Na^+ z buňky aktivně.

Buňky jsou schopny samy regulovat množství Na^+ v buňce

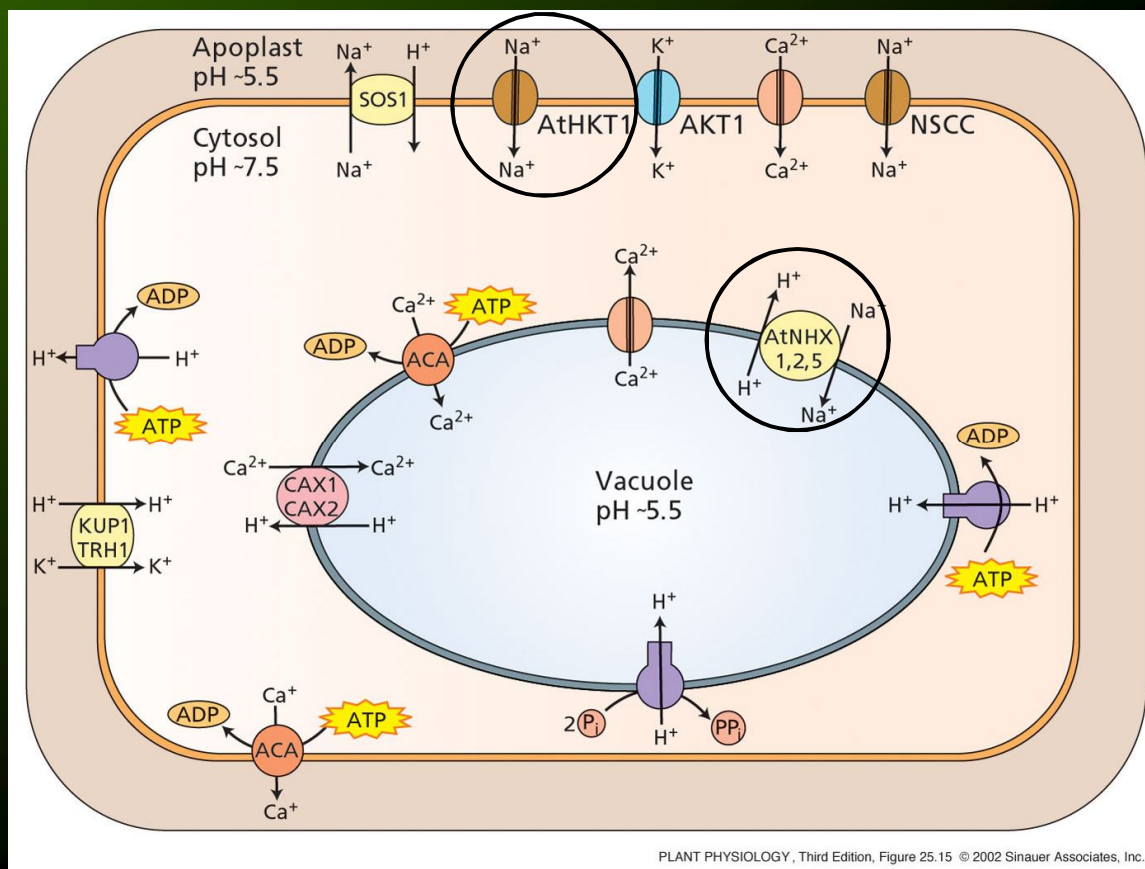
Část Na^+ je rovněž absorbována z transpiračního proudu

Další redukce množství Na^+ v listu

Atriplex – solné žlázy

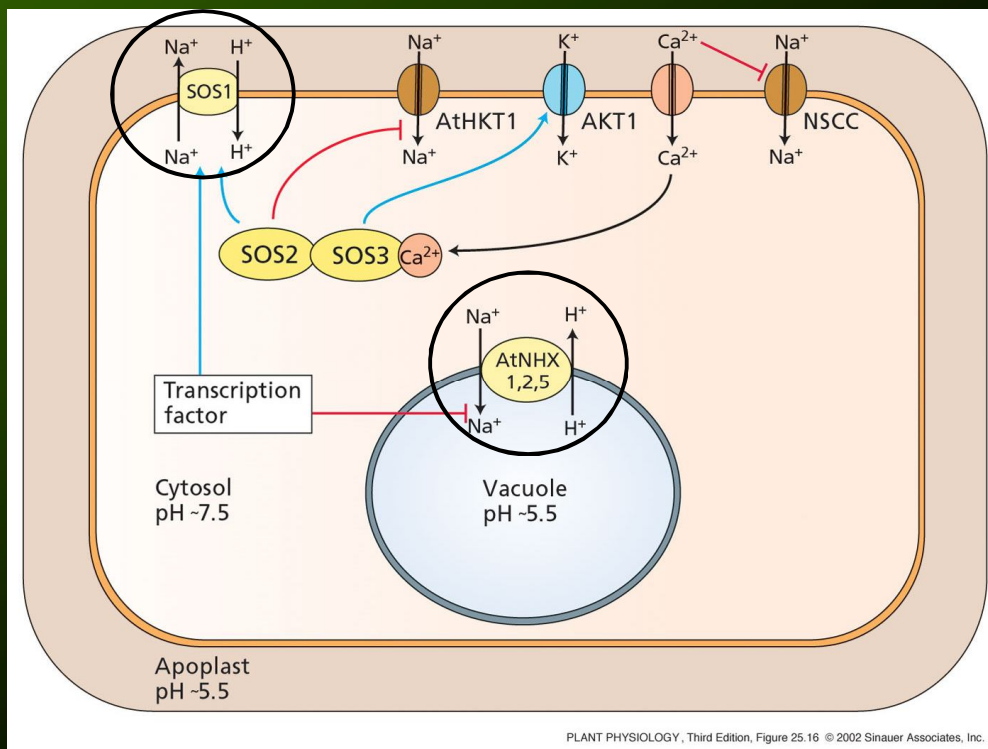
NaCl – nejběžnější sůl, která vyvolává stres => transportní systém umožňující kompartmentaci Na⁺ do vakuoly je velmi důležitý.

Vysoká [Na⁺] → Příjem K⁺ buňkou pomocí high-affinity transportéru HKT1 je inhibován a pouze Na⁺ je pouštěn tímto transportérem

ALE: Ca²⁺ zvyšuje K⁺/ Na⁺ selektivitu => K⁺ je přednostně transportován do buňky => zvyšuje toleranci k zasolení

H⁺-ATPáza iniciuje rozdíl pH a membránový potenciál přes plazma membránu a tonoplast.
 Zajišťuje sílu (H⁺ elektrochemický potenciál) pro sekundární transport iontů.
 Aktivita H⁺ pumpy se zvyšuje salinitou a indukovanou expresi genů.

Buňka má sílu bránit se nadměrnému zasolení tím, že transportuje nadbytečný Na⁺ z buňky ven a do vakuoly

SOS1 Na⁺-H⁺ antiporter

SOS1 - regulován produkty SOS2, SOS3

SOS2 - serine/threonine kináza aktivovaná Ca²⁺ přes SOS3

SOS3 - protein fosfatáza regulována Ca²⁺

Vakuolární kompartmentace Na⁺ je zprostředkována Na⁺- H⁺ antiportem AtNHX1

Osmotické přizpůsobení a jeho role v toleranci k suchu a zasolení

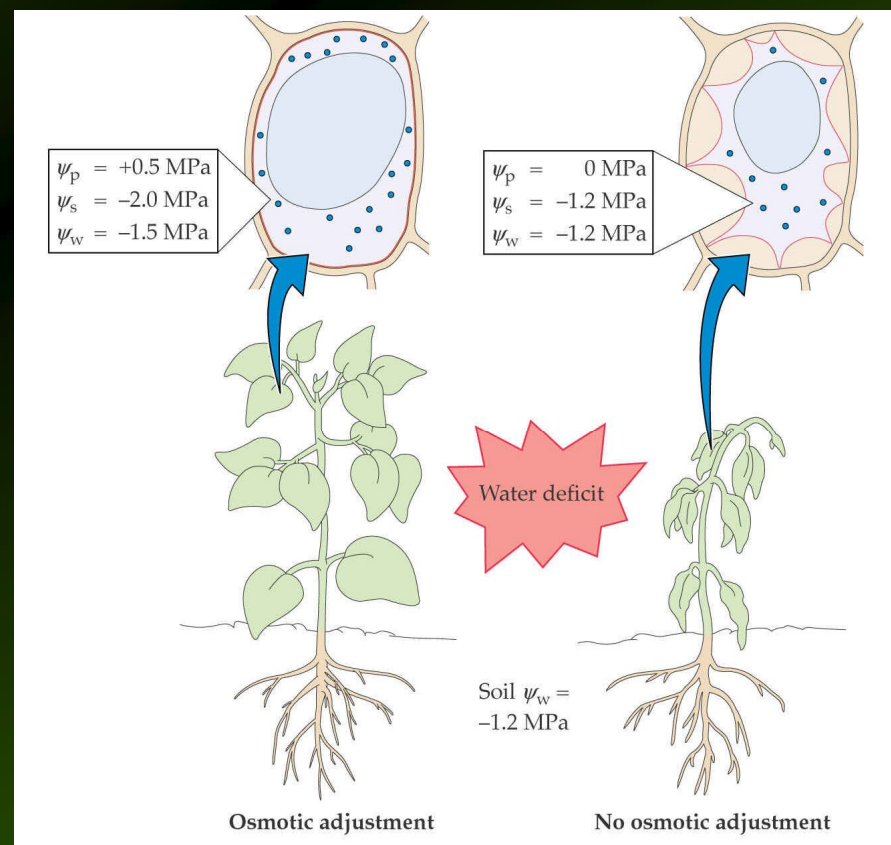
Osmotické přizpůsobení – biochemický mechanismus umožňující aklimatizaci k suchu a zasolené půdě

Φ_w v kořenech $<$ Φ_w v půdě

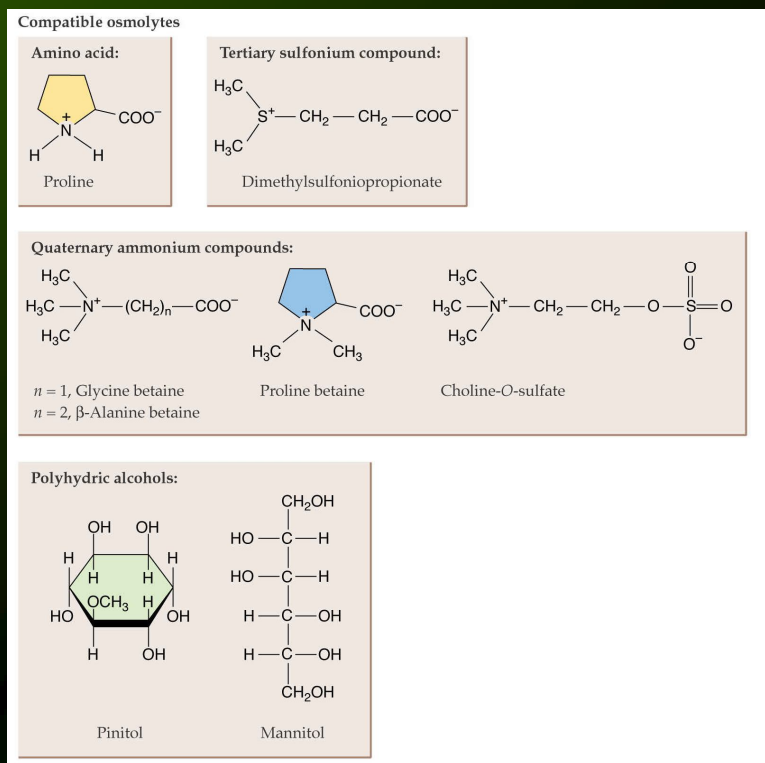
Rostlina je schopna brát vodu z půdy

Rostlina je schopna se osmoticky přizpůsobovat v případě, kdy je schopna regulovat svůj potenciál rozpuštěné látky (Φ_s), tj. zvyšovat počet rozpuštěných látek v buňce, tj. snižovat vodní potenciál v buňce.

- Osmotické přizpůsobení zahrnuje:**
- metabolické změny
  - snížení asimilace nízkomolekulárních org. sloučenin
  - zvýšení syntézy nízkomolekulárních org. sloučenin

Kompatibilní rozpuštěné látky = osmolyty

- prolin

- alanin betain, glycin betain, prolin betain

- dymetylsulfoniopropionát

- manitol, pinitol

Osmoticky aktivní anorganické látky – ionty:

Nabité, váží se ke kofaktorům,
substrátům, membránám, enzymům

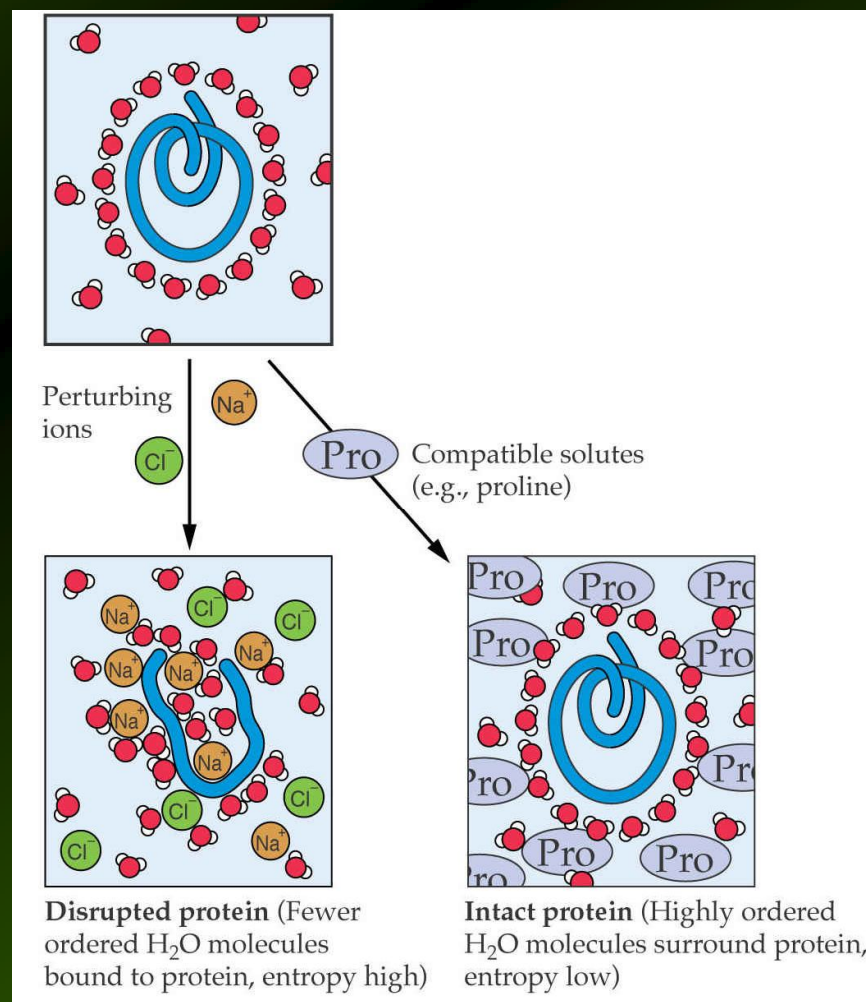

Toxické: změna vlastností,
vstup do hydratační obálky proteinů
=> denaturace proteinů

Organické osmolyty – tendenci být
nabity neutrálně při fyziol. pH

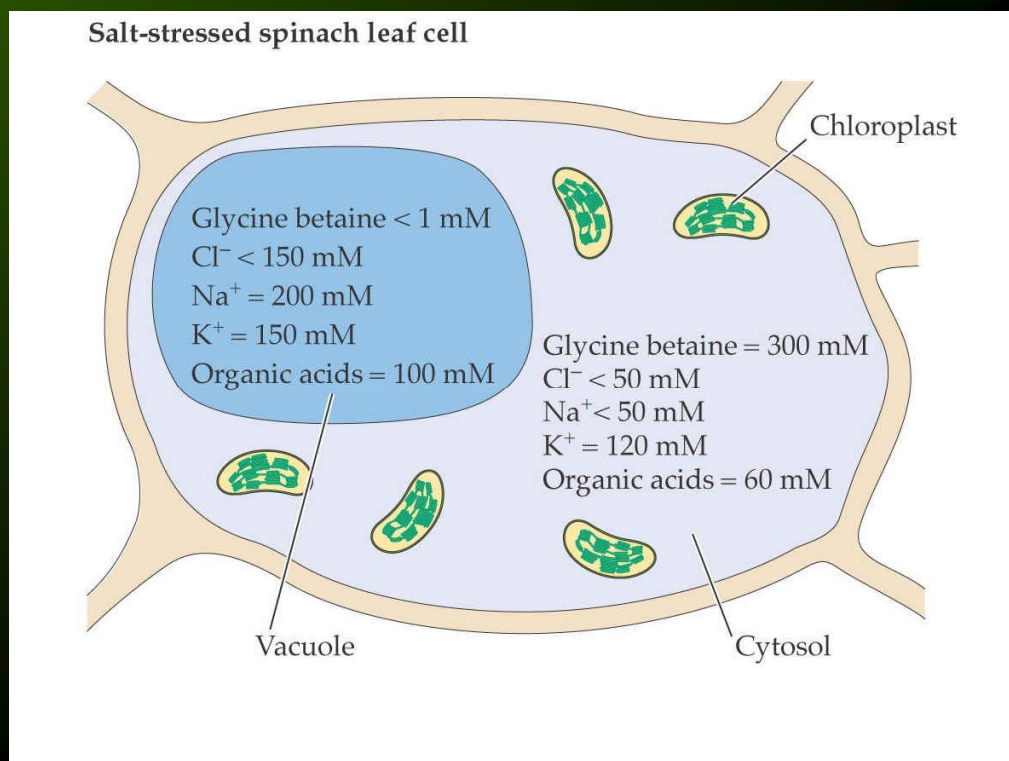
Nevstupují do hydratační
obálky proteinů

Kompatibilní osmolyty – nemusí se akumulovat ve vakuole

Zůstávají v cytoplazmě

Schopnost cytoplazmy dosáhnout osmotické rovnováhy s vakuolou

Kompatibilní osmolyty se akumulují i v jiných organelách, podle potřeby

Existence přenašečů a transportérů

(např. transportéry prolinu)

Ochranná funkce některých kompatibilních osmolytů - osmoprotekce

Přímé důkazy osmoprotekce u bakterií.

Rostliny – transgenní rostliny syntetizující vysokou hladinu glycin betainu se vyznačují zvýšenou tolerancí k abiotickým stresům

- Glycin betain chrání Rubisco enzym před inaktivacemi solemi a tak před destabilizací komplexu fotosystému II
- Antioxidační aktivity – likvidace $\text{OH}\cdot$ sorbitolem, manitolem, prolinem

Update 2008

Chen THH, Murata N (2008) TIPS 13: 499 - 505

Review o úloze glycin betainu v toleranci rostlin k abiotickým stresům